

SOCIOAMBIGUITATEA SI NEVOIA DE PSIHOLOGIE

Trăim de peste un an într-o lume cu reacții ciudate, cu anormalități care nu mai sînt sesizate, urmăm un vertij care a deturnat relațiile umane pînă într-atît încît se poate spune că noi românii rămași în România, ne mișcăm și acționăm complet haotic. Nu facem altceva decît să executăm la scara națională o mișcare browniană.

Din aceste motive, o statistică a termenilor folosiți pentru a caracteriza evenimentele care au traversat țara din 22 decembrie 1989 și pînă în prezent, ar releva locul de frunte pe care îl detin referirile și trimerile la psihologie.

La scara societății și din perspectiva puterii aceste evenimente care au făcut să curgă mult sînge și multă cerneală (asupra proporției lor nu s-a ajuns încă la un consens) au fost decretate drept originale, specifice acestui popor ("așa sîntem noi") și derivate din psihologia lui intrinsecă ("sînt reacțiile populației"). Nu s-a insistat suficient asupra faptului că uneori ele au urmat o logică stranie, inaccesibilă gîndirii comune și, dintr-o anumită perspectivă, în totală contradicție cu temperamentul și istoria proprie acestei națiuni. De altfel nu numai perioada post 22 ci și perioada ante 22 suscită mari semne de întrebare și nu numai din punct de vedere psihologic. Cheia răspunsurilor se află în miinile puterii, dar puterea tace.

În prezent societatea românească seamănă cu o mînușă întoarsă pe dos în care interiorul a luat locul exteriorului și invers. Toate problemele generate și ascunse timp de 45 de ani de către comunism au devenit vizibile și reprezintă suprafața externă pe care ne încapătinăm să o numim democrație, în timp ce vinovatul principal, comunismul, s-a autoproclamat "disparut de pe scena istoriei" infiltrîndu-se undeva în interiorul ei. Ceea ce a rămas neschimbat în această remaniere originală este materialul mînușii. La nivelul societății acest "material" este individul anonim identic cu sine în bine sau în rău.

Rezultanta finală a acestor stări de lucruri este o socioambiguitate care perpetuează tensiunea socială latentă sau manifestă. Dar dacă societatea și puterea dispun și pot amîna din diferite motive răspunsurile, individul nu poate face acest lucru. Cu sau fără voia lui el este locul geometric unde se descarcă tensiunea socială și în același timp punctul de fugă unde societatea își decontează schimbările. În consecință, individul este obligat să acționeze (viața nu asteaptă!) într-un spațiu social indiferent și refractar nu numai la incertitudinile lui majore ci și la simplele întrebări logice pe care el și le pune. Se ajunge astfel la un cerc vicios în care omul nu găsește un sistem de referință după care să se ghideze deoarece societatea refuză sau este incapabilă să se definească singură. Pentru aceste motive psihologia ar fi trebuit să se aplece mai

mult asupra lui. Dar comanda sociala a ramas aproape fara ecou. Evenimentele care au socat opinia publica din tara si strainate precum si exploziile de ura aparute dupa 22 (respectiv in 1990) nu au trezit motive de reflectie pentru psihologii nostrii. De ce ?

O prima explicatie a tacerii psihologiei ar fi aceea ca pentru multe din situatiile pe care le-au trait romanii nu exista precedente in cazuistica psihologica. Nici un tratat de psihologie nu analizeaza de exemplu frica, suspiciunea, neincrederea si ura generalizate in anumite momente la scara intregii societati. Putinele tentative in acest domeniu nu apartin psihologiei. Astfel, celebra carte a lui Jean Delumeau "Frica in Occident" (sec.XVI-XVIII) este opera unui istoric dar substanta ei este prin excelenta psihologica iar semnificatiile par calchiate dupa evolutia Estului contemporan. Pe de alta parte, recentul "Colocviu european asupra urii" a atras atentia asupra unui tip de afect care atunci cind nu este cu totul ignorat ocupa doar citeva rinduri intr-un dictionar de psihologie, dar care a devastat societati si mai provoaca inca adevarate seisme sociale si politice. O alta explicatie este aceea ca, prin traditie, psihologii nu se pot desprinde de turnul lor de fildes care este laboratorul. In consecinta, iesirea in agora este considerata o abdicare de la statutul de obiectivitate necesar practicarii unei activitati stiintifice devenita ezoterica prin presiunea sociala. Dar principala explicatie o avem daca analizam evolutia psihologiei in raport cu aceasta presiune sociala.

Pina in 1978, psihologia avea o anumita prestanta si, cel putin in mediul universitar, un curent de opinie favorabil. Dar dupa aceasta data care a insemnat momentul "reorganizarii" sectiei de psihologie, disciplina a intrat in conul de umbra al istoriei totalitare. Intr-o lume construita pe principiul "crede si nu cerceta" in care manifestarile "geniale" din virful piramidei puterii si starile de parbioza la nivel social proliferau in mod alarmant psihologii erau, prin definitie, incomozi. De aceea, destinul social al acestei discipline a inclus nu numai asasinatul ei administrativ ci si, caz rar intilnit, radierea acestei profesii din reglementarile oficiale (din cite stim, aceasta situatie a ramas neschimbata). Rezultanta istoriei triumfaliste in cazul psihologiei s-a materializat in generatiile cuprinse intre anii `50 si anii `80.

Prima dintre ele este alcatuita din categoria celor cu studiile facute in U.R.S.S. Asupra formatiei lor greveaza nu atit reflexologia lui Pavlov (prin exagerari) sau umbra dogmei staliniste (prin urmari) cit pericolul "simplificarii lumii"(Zinoviev). Aceasta generatie a asigurat tranzitia si continuitatea disciplinei in conditiile critice ale schimbarii sociale rezultind specialisti buni dar unilaterali prin conjunctura istorica nefavorabila.

Generatia anilor `60 reprezinta un detasament puternic prin disponibilitati dar indus in eroare de liberalismul de suprafata al unei societati duplicitare in care nu era inca vizibil funestul decalaj dintre vorba si fapta. Stabilitatea sociala era maxima, securitatea economica garantata, destinderea sociala venind in mod firesc dupa convulsiile sociale anterioare. Reprezentantii acestei generatii au

putut fi convinsi relativ usor de necesitatea indeplinirii unor obligatii sociale si civice (evident, libertatea era necesitatea inteleasa) care pareau firesti si si fara implicatii majore in plan politic. Este posibil ca disciplinele de studiu sa fi fost considerate ca avind un caracter imperativ (eventual categoric), autoritatea profesorilor fiind perceputa ca ferma (eventual indiscutabila) iar alte obligatii sa fi fost considerate si acceptate ca un rau necesar (intrarea in partid) sau ca un acces spre alte facilitati (munca in UTC/ASC putea fi echivalata cu o modalitate de a intra in boema studenteasca). Dar toate acestea erau suportabile in cazul in care aparent nu existau motive puternice care sa duca la analiza situatiei politice sau cel putin sa o puna sub semnul intrebarii (de fapt nici nu era voie dar nu parea necesar sa se ajunga pina in zona unde se tulburau apele).

Ceea ce era latent la aceasta generatie a devenit manifest la urmatoarele. Generatia `70 a receptat primele simptome ale crizei sociale generalizate si catre final a fost in postura critica de a trai in interior "avant la lettre" sentimentul destructurarii tablei de valori a epocii in momentul in care societatea inainta din ce in ce mai mult pe un drum fara intoarcere. Dupa cazul Fodor din 1973 (decanul de la Facultatea de Drept care masluisse tezele de admitere ale viitorilor magistrati) coruptia nu mai putea fi mascata la nivelul structurilor universitare. Cam in aceeasi perioada debuta si cultul personalitatii ale carui exercitii de admiratie populeaza si acum inconstientul colectiv. La sfirsitul deceniului `70 si inceputul deceniului `80, climatul universitar se deteriora atat de rapid incit devansa colapsul final spre care se indrepta "cea mai buna dintre lumile posibile". Alienarea, ani de zile expediata la cursuri "in Vest", a atins cote sinistre in rindul studentilor. Este momentul in care colaborationismul devenise politica la nivel de stat ("trebuie sa creasca colaborarea dintre popor si organele de securitate") iar disidenta politica era echivalata in mod fortat cu anomalia. La nivelul facultatilor politice in care intra si psihologia efectul a fost dezastruos prin incapsularea aparuta la nivel de individ. Dar aceasta se repeta si in spatiul social larg ("trebuie sa ne zidim singuri firida" nota un scriitor contemporan).

Determinarile si conditionarile prezentate explica de ce psihologia ca disciplina nu putea indeplini comanda sociala aparuta. Pe de alta parte psihologii, ca indivizi, s-au aflat si ei cuprinsi in complicatul angrenaj al istoriei. A-l depasi pe acesta ar echivala cu un salt peste propria lor umbra. Altfel spus, o gindire independenta nu se cistiga intr-o singura zi chiar daca aceasta este ziua unei revolutii. Din acest motiv sertarele psihologilor pot sa fie la fel de pline ca cele ale scriitorilor...

A existat prejudecata (alimentata probabil de obsesia monolitului) ca lumea incremenita a totalitarismului avea o structura de o simplitate stupida. Dar sub aceasta crusta, ca intr-o cutie a Pandorei, ea a acumulat elemente de alt ordin. Aflata la inceput in doze infime haosul, absurdul si irationalul, au capatat ulterior un caracter de generalitate pe care numai minciuna institutionalizata il mai putea ascunde. Acum nu mai exista minciuna si toate aceste elemente au capatat dreptul la existenta oficiala. In cazul nostru, realitatea de care romanii au

fost indepartati cu atita grija timp de 45 de ani in lumea vaccinata a dictaturii a navalit pur si simplu asupra unui popor abia iesit din desertul fricii si terorii. Pe ecranele televizoarelor si in paginile ziarelor ea s-a instaurat cu forta unei explozii. Chiar daca aceasta realitate este filtrata inca prin ochiul magic al televiziunii (s-a vorbit de o "telerevolutie" si de o "teleambiguitate") si este prezentata maniheist intr-o presa care s-a oprit undeva la jumatatea drumului dintre monologul autist si dialogul surzilor, ea ramine totusi singurul punct de sprijin al individului care, dupa viata netraita ce s-a scurs, incearca sa-si recupereze identitatea furata. Prin regasirea acestei identitati, raportul individ-societate nu mai poate provoca frisoane in rindul conducerii si victime in rindul maselor. Dar pentru aceasta societatea trebuie, in sfirsit, sa-si intoarca fata catre om. In aceste conditii daca o disciplina cu adevarat umanista nu exista inca atunci in mod necesar ea trebuie inventata. O putem numi chiar psihologie.

Sergiu SIMION
1991

Articol aparut initial in ziarul "CONTRAST" (actualul "TELEGRAF") din Constanta /Bucuresti in nr.10 din 15-21 martie 1991.

Publicat in :

Revista AGERO- Stuttgart (Germania)

<http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/CULTURA/Socioambiguitatea%20de%20Se%20Simion.htm>

GID Romania

<http://www.gid-romania.com/Articol.asp?ID=2214>

Blogul autorului

<http://sergiusimion.blogspot.com/2007/04/socioambiguitatea-si-nevoia-de.html>

Forum Psihologia Online

http://www.psihologiaonline.ro/forum/index.php?option=com_fireboard&Itemid=26&func=view&id=44&catid=23